

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

МАКОГОНОВА Владислава Володимирівна

**АНТРОПОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОСІЙСЬКОГО
КОСМІЗМУ**

09.00.05 — історія філософії

А в т о р е ф е р а т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

116 35. 399

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі філософії Дніпропетровського державного університету.

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: член-кореспондент Академії Педагогічних наук України, доктор філософських наук, професор

П.І. ГНАТЕНКО.

ОФІЦІЙНІ ОПОНЕНТИ: доктор філософських наук, професор

Т.П.ЛУХАНІНА.

кандидат філософських наук, доцент

В.І.ШУБІН.

ПРОВІДНА ОРГАНІЗАЦІЯ: Український державний хіміко-технологічний університет. / м. Дніпропетровськ/

Захист відбується "13" вересня 1996 р. о 13 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д. 03.01.17 для захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук при Дніпропетровському державному університеті /м.Дніпропетровськ, пр. Науковий, 13, корп. I, ауд.305/.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Дніпропетровського державного університету.

Автореферат розісланий "9" серпня 1996 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради

А.Б. ФІЛАТОВ

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00739402 (P)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Характер тієї чи іншої культури, сукупність всіх її досягнень, засіб сприйняття навколишнього світу, цією культурою обраних, цінностей, що були стверджені в її межах, кінець кінцем визначаються тим, яке місце в світостворенні відводить собі людина даної культури, і на яких засадах буде вона свої відносини з оточуючим світом.

Якщо поглядитися під таким кутом зору на історичний процес людського досягнення дійсності, не можна не помітити, що стверджувалась, в першу чергу, саме така картина світостворення, в характеристиці котрої обов'язково містилось склапове - "центризм" - космоцентризм, теоцентризм, антропоцентризм - ніби-то в самій психології людини закладена схильність "сортувати" все існуюче, бо коли є центр, обов'язково є периферія, і чим далі вона від центру, тим менше визнається за нею цінності.

Розмірковуючи над виникненням та існуванням так званих глобальних проблем, сучасна європейська свідомість схиляється до того, що первісна причина цих проблем закладена в неприродності тієї позиції, котру обрала людина в світі.

Потрібні нові цінності, за допомогою яких можна вирішити проблеми, що виникли внаслідок домінування антропоцентризму.

Одним з феноменів, що з'явилися в філософській культурі як результат цієї "переоцінки", постає російський космізм, який привертає до себе все більшу увагу, але залишається до останнього часу мало вивченим.

Звернення до антропології російського космізму, як до предмету історико-філософського дослідження, має особливий зміст, бо саме в антропології космізму можна знайти те, що так важливо для людства в той час, коли воно знаходиться в ситуації вибору, переоцінки цінностей - нові стимули на подальшу діяльність.

Об'єктом дослідження є феномен російського космізму.

Предметом дослідження є антропологія російського космізму.

Стан наукового опрацювання проблеми. Вивчення космізму стає в сучасній вітчизняній науці тенденцією приблизно з 1988 року / І Всесоюзні Фелорівські читання у м.Боровську/.

ІНБ ім. В.Стефаника
АН Ужгород

В російському космізмі випіляють три напрямки: природничонауковий / В.І.Вернадський, К.Е. Ціолковський, О.Л. Чижевський, М.Г.Холодний /, релігійно-філософський /М.Ф. Федоров /, поетично-художній / В.Ф. Одєвський, О.В. Сухово-Кобилін, В.Хлебников та ін./.

Найчастіше з'являється цей феномен на сторінках посліпницької літератури саме в першому, природничонауковому своєму обліку, як вияв, як свіпоцтво того, що людина почала сприймати свою цивілізацію - космоцивілізацією / так у В.Казьтинського, В. Кутирьова, В.Литкіна, В.Мінесва, В.Нефьодова, Е.Спіріна та ін. /.

А питання, що їх намагається вирішувати космізм, не можна зводити лише до питань екології та опанування космічного простору, бо він, космізм, не є технофілософія, він є філософія людини, що опинилася у техносвіті.

Релігійно-філософський напрямок пов'язано, насамперед, з ім'ям М.Ф. Федорова / особливо плідно працювали, вивчаючи життя та ідеї цієї незвичайної особистості, С.Г. Семенова, А.В. Гулига, Л.А. Коган, В.І.Шубін/.

Значний внесок до "Федоровіани" здійснили закордонні колеги, серед них і російські емігранти /М.Хагемайстер, Г.Ейкалович та ін. / . Вони відродили для сучасності Федорівську школу.

Але в дослідницькій літературі визначається, що вивчення космізму тільки почалося, суттєві питання залишаються без відповіді.

Видання антології "Русский космизм" / укладачі С.Г. Семенова, А.Г. Гачева, 1993 р./ - значний крок вирішення проблем, що постають.

Тексти, що складають антологію, дають змогу визначати, космізм не апологією техноцивілізації, а спробов філософського обміркування нової дійсності, що з'явилася внаслідок зміни співвідношення сил між людиною та природою.

Саме з цього укладачі антології, підкресливши, що уявлення про сутність та принципи космізму не досить конкретні, визначили як наскрізну його ідею активноеволюційну.

Але не всі дослідники визнають цю ідею головною, по-перше, а по-друге, за її допомогою важко пояснити, чому з численних мислителів, що звертались до тих проблем, що складають космізм, до космістів відносять тільки тих, прізвища яких подані в антології.

Отже, загальноприйнятого та цілком визначеного уявлення про суттєве у космізмі не існує.

Окрім того, без уваги залишилось питання про співвідношення понять "космізм" та "російський космізм". Якщо певний феномен локальний, національний, то словосполучення "російський космізм" - це тавтологія. Якщо окрім російського існують інші космізми, то чим вони відрізняються один від одного.

Напевне, ситуація, що склалась з вивченням космізму взагалі, сприяла тому, що антропологічні проблеми російського космізму, як самостійний предмет дослідження у всій своїй цілісності, не розглядались.

Мета і головні завдання дослідження. Загальна мета дисертаційного дослідження полягає в розкритті особливостей антропології російського космізму.

Реалізація цієї мети передбачає постановку і розв'язання таких завдань:

- виявити сутність космізму як феномену, який напілений самостійними характеристиками;

- виявити співвідношення понять "космізм" і "російський космізм" ;

- розкрити зміст концепцій, що пов'язані з антропологічною проблематикою в російському космізмі.

Методологічна основа і джерела дослідження. Методологічною основою і водночас об'єктом дослідження були положення та висновки, зроблені М.О.Бердяєвим, В.С.Соловйовим, М.Г. Холодним.

Оцінюючи сучасну ситуацію та роблячи історичний огляд розвитку і трансформації антропоцентричного світогляду та елементів антропокосмізму, автор цієї роботи значною мірою спирався на ідеї Ю.Бохенського, М.М.Моїсєєва, М.А.Барга, Р. Гвардіні.

Вагомі тези, стосовно особливостей російського національного типу філософствування, містять публікації Е.В. Барабанова, В.Г. Щукіна, С.С. Хоружего.

Орієнтиром при вивченні антропології космізму були роботи С.Г. Семенової, Ф.І. Гіренка, А.В. Гулиги.

Праці Г.В. Флоровського, С.Л.Франка, М.О. Лоського, Л.Шестова, П.О. Флоренського, С.М. Булгакова, як своєрідна історіо-

графічна база, переконливо поволять, що російський космізм, як феномен, існує невіддільно від загальної традиції російської філософії.

Основні результати та їх новизна. Вперше в вітчизняній філософії предметом систематичного, окремого аналізу став антропологія російського космізму.

В ході дослідження автором отримані ряд результатів, що претендують на наукову новизну. До них дисертант відносить такі положення:

- основа, що на ній базуються всі антропологічні розробки російського космізму, є теза про неможливість перетворення людського ества;

- при порівняльному аналізі антропоскопізму та космізму виявляється, що це практично подібні поняття;

- антропокосмізм - це світогляд, в зміст якого входить уявлення про рівноцінність всього існуючого, про людину, як органічну частку світостворення, про її відповідальність за збереження себе як виду і збереження навколишнього середовища;

- російський космізм - форма існування антропокосмічного світогляду, його виявлення в національній культурі, особливості якого визначаються національним стилем філософування;

- розглядаючи філософську спадщину В.С. Соловйова та М.О. Бердяєва крізь призму антропокосмічних ідей, можна дійти висновку, що В.С. Соловйов своєю філософією вседності створив для російського космізму, який займався переважно питаннями моральності, метафізичну основу, що дозволяє російському космізму стати системою, в якій поряд з антропологією та етикою є онтологія та гносеологія.

- М.О. Бердяєва можна вважати мислителем близьким до космізму в першу чергу тому, що він рішуче повстає проти натуралістичного антропоцентризму. Його близькість до російського космізму можна вважати генетичною, зумовленою спільністю культурно-історичної традиції, захопленістю тими ж проблемами, але вирішення цих проблем - оригінально своє.

Теоретичне значення дослідження. У дисертації розкривається особливості антропокосмічного світогляду, сутність космізму та російського космізму, аналізуються антропологічні проблеми російського космізму в цілому.

Практичне значення посліпження. Опержані результати можуть бути використані при вивченні та розв'язанні питань, що пов'язані з так званими глобальними проблемами сучасності, а також для філософських посліпжень з історії філософії. Матеріал дисертації може стати основою при підготовці спецкурсів і спецсемінарів, розробці тематики курсових і дипломних робіт з історії філософії, може бути використаний при читанні лекцій у розділах курсу "Філософія", присвячених історії російської філософської думки.

Апробація роботи. Основні положення дисертаційного посліпження було обговорено на засіданнях кафебри філософії Дніпропетровського державного університету, міжрегіональних та міжвузівських конференціях у Дніпропетровську.

Структура дисертації. впливає з мети і головних завдань посліпження.

Дисертація складається з трьох розділів: "Від антропоцентризму до антропокосмізму", "Особливості антропології російського космізму", "Ідеї космізму у філософській спадщині В.С.Соловйова і М.О. Бердяєва", а також містить "Вступ", "Висновки" і список використаної літератури з 152 позицій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ.

У вступі розглядається актуальність проблеми, її постановка, стан розробленості.

Космізм - феномен, який знаходиться ще на тій стадії вивчення, що не має навіть загального для нього визначення в довідковій літературі, і кожний, хто використовує це поняття, зіткнується з необхідністю пояснювати, що він має на увазі.

Перш ніж аналізувати безпосередньо антропологічні розробки російського космізму, необхідно розкрити сутність космізму як феномену, що має самостійні риси, визначити співвідношення понять "космізм" і "російський космізм", розкрити особливості та умови існування останнього.

Вирішенню цих завдань присвячено перший розділ дисертації "Від антропоцентризму до антропокосмізму".

Найбільш узагальнене та узвичаєне в літературі визначення космізму складається з таких положень: людина - космічна істота, що має відповідати за долю Всесвіту; вона не є кінцем еволюції, доповнення біологічних факторів соціально-технічними призведе до нового типу мислячих істот;

людство - це опне єство, космічна ера потребує нового планетарного мислення.

Цілком певний висновок, що його можна зробити, спираючись на таке визначення - або космізм в змозі претендувати на роль домінуючого світогляду /якщо користуватись термінологією Ю.Бохенського, на роль настрою, що його створює наука та суспільна практика, який характеризує духовну ситуацію часу/, або для космізму, особливо в контексті того, що слово це майже завжди вживають поряд із словом "російський", належить шукати іншого, більш конкретного визначення.

Спроба подолати цю суперечність, формулюючи ідею активної еволюції як таку, що принципово відрізняє космізм від інших філософських феноменів /С.Г. Семенова/, уявляється не достатньо конкретизуючою /активна еволюція - це усвідомлення необхідності нового етапу в історії світостворення, коли людина спрямовує її розвиток цілком свіломо/.

Положення, що їх було наведено, скоріш визначають явище більш значного масштабу, наприклад, антропocosмічний світогляд.

Порівнюючи антропокосмізм та космізм, можна сформулювати суттєві ознаки останнього.

Ще за часів другої світової війни, академік М.Г. Холодний дійшов висновку, що людство позбувається поглядів, що змінювались протягом двох тисячоліть, антропоцентричних поглядів на своє місце у створенні, що містять уяву про те, що людина за своїм походженням і за своєю природою - така істота, що відділена від усіх інших земних істот межею, яку не можна подолати і не потрібно;

Неперспективність сучасного антропоцентризму виявляється і в онтологічному, і в гносеологічному, і в моральному аспектах.

І. Обмеженість людського існування у часі і в просторі на фоні нескінченності всесвіту, загальнокосмічне, а не планетарна природа живої речовини - ось які аргументи не користь того уявлення, що людина - лише фрагмент,

опин з варіантів всесвітнього життя, а не його центр.

2. Жодна класична гносеологічна система, збудована на розриві суб"єкту та об"єкту, не в змозі забезпечити пізнання світу у всіх його вимірах.

Розрив, навіть протистояння, між людиною, як суб"єктом, що пізнає, і навколишнім світом, як об"єктом пізнання, стає перешкодою на шляху послідовного глибинного осягнення дійсності.

Новітня наука пропонує і пев "співучасті замість спостереження".

3. Історія ХХ століття спростовує уяву про те, що науково-технічний прогрес повсюю мірою здатний забезпечити прогрес соціальний, що в природі людини відсутнє безпідставне прагнення до зла, або, в усякому разі, сила розуму спроможна перемогти його.

4. Могутність людини зрівнялась з силами природи і досягла тієї стадії, що в змозі знищити і саму людину як вид, і середовище її існування.

Висловлювання сучасних вчених про кризу наукової картини світу, про необхідність змиритися із втратаю ролі єдиного визначаючого суб"єкта історії, про доведення вже квантовою механікою, а не філософією неприпустимості принципу "зовнішнього наглядча", про необхідність розробки стратегії людства, що спроможна забезпечити стан коеволуції природи і суспільства, підтвержують висновок М.Г. Холодного про те, що потрібним стає світогляд, який буде створено на інших принципах, світогляд, основи якого вже закладено.

М.Г. Холодний сформулював тільки самі загальні риси цього світогляду, відзначив неможливість дати антропокозмизму вичерпану характеристику, бо він знаходиться ще в процесі становлення, підкреслив, що протягом століть велась робота, яка спонукала до виявлення суттєвих його рис.

Отже, елементи антропокозмичного світогляду можна відшукати в культурно-історичній спадщині минулого. Саме така робота є одним із завдань даного дослідження.

Пошуки елементів антропокозмизму змушують, в першу чергу, звертатися до східної азійської релігійної традиції,

ле не було місця антропоцентризму. Останній ніяким чином не міг бути сумісним з уявленням про органічне прилучення людини до життя світу як його елементу, з відчуттям однарідності її з природою, що притаманні світогляду, буллизму, пассизму.

В індуїзмі усвідомлення цілісності світу, невизнання окремоті людського існування є обов'язковою умовою визволення від пут карми. Зв'язаність кармою, в свою чергу, це перепона до досягнення нирвани, тобто, до досягнення такого стану, коли досягнена і досягнена ціль буття.

Отже, бажання досягти нирвани, спільне і для індуїстів, і для буллістів, є ні що інше, як визнання дійсності того, що людське "я" в своїй автономності є тільки ілюзія, інтелектуальний термін.

В збереженні гармонійних відносин з навколишнім середовищем бачили мислителі-даси умову проникнення в сутність речей.

В історії європейської думки елементи антропокосмізму можна відшукати в міфологічних уявленнях, притаманних, наприклад, античності, змушуючих людину сприймати всі полі зовні та в самому "я" такими, що причетні до єдиної всесвітньої драми М.А.Берг/.

Світогляд епохи Відродження містить ідею відповідності структури мікро- і макрокосмосу /будова людського тіла відповідає структурі всесвіту, життя людини підпорядковується впливу планет/, що свідчило про концепцію природи як гармонійного цілого, в якому людина взаємно пов'язана з іншими елементами, що її природу, складають.

В межах європейського світогляду, однак, існує свій Схід і Захід.

Східноєвропейський антропоцентризм бачиться сучасним дослідникам "пом'якшеним", що пов'язано з деякими особливостями православ'я, традиційного для цього регіону.

Східна теологія завжди була більш інтелектуалістична, споглядала, ніж західна, природа сприймалася як об'єкт не стільки наукового, скільки художнього дослідження, як система символів, за допомогою якої бог спілкується з людьми.

Православ'я ніколи не було посьвітленим від впливу попередніх язичницьких традицій. Збереження елементів язичницького анімізму в побутовій свідомості населення, робило відносини останнього з навколишнім середовищем більш гармонійними.

Наука і культура останнього століття збагачує антропо-космічний світогляд ідеєю активної еволюції. Сучасний погляд на еволюційний процес має свої особливості, які пов'язані в першу чергу з прізвищами В.І. Вернадського та П. Тейяра де Шардена, відчинившими люду неосферні завдання, тобто, завдання досягнення такого стану, в якому воно спроможне регулювати усі природні процеси - це має зняти протиріччя не тільки економічного, соціального, але й природного, метафізичного гатунку.

Значним внеском в антропокосмізм можна вважати ідею "універсальної мудрості" Шепарда, сутність якої в прямопорційній залежності між глибиною і складністю внутрішнього життя людини та багатомірністю навколишнього світу.

Яскравою ілюстрацією принципів антропокосмізму, в тому вигляді, в якому їх сформулював академік Холодний, постають думки вчених, що працюють в просторі екологічної етики /В. Калікот, Л. Уайт, К. Інелла та ін./, пропонуючих принцип "рівноцінності всього, що існує". Це стосується також теорії біфуркацій академіка М.М. Моїсеєва - якісна зміна характеру розвитку людства, що її ми зараз переживаємо, яка потребує нової стратегії людства.

Саме через цю необхідність має розвиток екологічна етика, вивчаються неосферні процеси, переглядаються принципи традиційного світогляду.

Намагання підтвердити цей факт було зроблено в цій роботі. Необхідність розробки нової "стратегії людства" зумовлені пошуки елементів антропокосмізму в минулому. Найважливіші принципи цього світогляду можна сформулювати в наступному варіанті:

- людина - органічна частка світостворення, світ людини і світ природи неможливо протиставити;

- розум людини, що з'явився внаслідок несвідомої еволюції, в наступному матиме змогу цілком свідомо керувати нею;

- глибина і складність внутрішнього світу людини залежать від багатомірності навколишнього середовища, що містить не тільки планету Земля, але і космос в цілому; зруйнування макрокосмосу завпасть шкоди мікркосмосу;

- все, що існує, рівноцінно, і має право на захист;

- людство на порозі якісної зміни характеру свого розвитку; це потребує політики компромісів між різними світоглядами, політичними та економічними структурами, особисто між людьми.

Порівняльний аналіз антропокосмізму і космізму свідчить, що ці явища склалися з одних і тих імен, ідей, принципів, отже, можна зробити висновок, що це практично подібні феномени.

Але, якщо це так, не зрозуміло, як пояснити явище такого масштабу як світогляд з визначенням "російський".

Слушно запропонувати таку тезу: російський космізм - це форма існування антропокосмічного світогляду, його виявлення в національній культурі, особливості якого визначаються національним стилем філософствування. І якщо це так, визначаючою тут є не національність філософа, а національна забарвленість самої філософії, національна "інтонація", що її змушує бриніти /за висловом М.Метерлінка/ та німотність, в яку вона заглиблена.

Філософія російського космізму зобов'язана появою на світ тієї риси в інтелекті людини, яку, певно, можна вважати антропокосмічною, бо вона пов'язана з гострим переживанням протиріч між могутністю людського духу та інтелекту, з одного боку, та тлінністю його оболонки, з іншого. Це змушує людину бажати змінити особисту природу, щоб вирішити ті завдання, які вона вважає можливим собі поставити. Ця риса поздалася з такими особливостями російської думки, як прагнення до цілісності, бажання передбачити і прийняти участь у втіленні кінцевої полі людини і світу, відчуттям відповідальності за цей кінець.

Осереддя російського космізму складає філософія "загальної справи" М.Ф.Федорова. Вона пропонує людству проєкт все-світньої справи - всебічне регулювання природи силами науки і техніки, а також засобів до загального воскресіння.

Федоров вважав, що безпорадність людини перед законами природи і космосу це головний аргумент проти антропоцентризму,

Загально відомо, що російська філософія менш раціональна ніж західноєвропейська, а політичні та економічні системи на Заході більш стійкі. Вони націлені на те, щоб забезпечити співіснування та незалежність чужаків.

Космізм народився від зацікавленості, протилежної незалежному співіснуванню, від, можливо, підсвідомого почуття єдності з іншими, від бажання перебороти відчуження, розлад між людьми. Все це притаманне для самотньої російської думки.

В цілому, особливості російського космізму визначаються національним стилем філософствування, прагненням до цілісності, пов'язаністю теоретичних побудов з практичними завданнями, особливою вагою для національного самовизначення питань про призначення Росії, есхатологічність, значність впливу оригінальних феноменів російської філософії - вчення про соборність та філософії всещності - та пов'язаність цього всього з національними психологічними рисами, радикалізмом, зверненням до прилежного, що перетворюється в зневаження сьогодення.

Завдання другого розділу "Особливості антропології російського космізму" полягають в тому, щоб з'ясувати конкретний зміст антропологічних розробок російського космізму, знайти відповіді, що він дає на спільні питання буття, визначити їх вагомість в контексті глобальних проблем сучасності.

Російський космізм стверджує: виявлення сенсу людського існування, побудова морального суспільства, ліквідування всілякої ворожнечі, відчуження між людьми не змогло по цих пір відбутися тому, що не було ідеалу настільки цілісного, щоб надихнути всіх. Справа настільки неосвяженої, щоб поглинути нер всіляку іншу діяльність.

Що може стати такою справою - не більше, не менше, як справа перетворення власної природи, організації загального регулювання та загального воскресіння.

Визначаючи перетворення людської природи кінцевим ідеалом, російський космізм вкладає в розуміння перетворення, по-перше, загальне воскресіння /ідея М.Ф.Федорова, який розумів під цим не тільки пошук засобів для забезпечення невмирущості тих, що живуть, але, головним чином, засобів воскресити всі минулі генерації/. По-друге, переборювання статеного роз-

колу/В.С. Соловйов бачив однією з умов настання існування людини абсолютного сенсу відродження людської форми в своїй цілісності: цілісність закладена в єдності чоловічої та жіночої індивідуальності - в цьому сенс статевого кохання: взагалі, надати існуванню людини зміст спроможне тільки кохання, а не якась інша діяльність, нехай навіть дуже значна/.

Принадлежна космізму установка на те, що коли б можливо було врятуватися, то тільки з усіма і для всіх, якщо і можливо було б досягнути особистої повпершеності, то тільки через загальну повпершеність, обумовлюється поцвіино: фізичною неспроможністю наолинці упоратися з подібним завданням, та моральною неможливістю наолинці користуватися благами, котрі пасть вирішення цього завдання.

Космізм визнає рівноцінність всього існуючого, всіх елементів світостворення. З цього виникає необхідність пошуку засобів для забезпечення автотрофності людського існування /тсб-то незалежності від сторонніх джерел годування/.

Все це разом - автотрофічність, поцолання статевого розколу, воскресіння - найтіснішим чином пов"язані складові "загальної справи", в якій втілюється цілісний ідеал, златний, кінець кінцем, заповнити людське існування абсолютним змістом, змінити напрямок людської діяльності, виправити скривлені уявлення про сутність культури.

Ідеал визначений, необхідно обгрунтувати його принципову виправданість. Інакше кажучи, відповісти на питання, звідки у людини цей ідеал, ці завдання, його склалаючі, яким чином можна пояснити не стільки його доцільність, скільки його походження.

В релігійному космізмі, як це постає у В.С. Соловйова, М.Ф. Федорова, О.К.Горського, М.О.Сетницького, найголовнішим питанням всілякої антропології, особливо християнської, визнається питання про міру і завдання людської активності.

Принципове для послідуочих висновків положення про нічим не обмежену людську активність космізм цілком приймає всупереч іншому, про те, що повпершеність або взагалі неможлива, або залежить тільки від божественної благодаті.

Активна еволюція, активне християнство, активне людство-активність тут одне з головніших понять. Людина - це те, на що

вона вілважується. Все, що вона має, повинно бути зароблено, тим більш, що мова йде про багатоповність буття, про життя без смерті - щоб їх мати, несхідно переропитися. Найважливіше - людина самостійно повинна діяти думки про необхідність створювати себе саму; свій світ, своє життя.

Щоб втіленню ідеала не заважала притаманна людині дисгармонійність, несхідно змінити природу людини, і знищити внутрішні перепони до досягнення мети, а тоді вже зникнуть і зовнішні.

Коли мова йде про загальний ідеал, прагнення по якого повинно об'єднати суспільство, виникає проблема співвідносин особистості і суспільства, особистості з іншою особистістю, права особистості на вільне самовираження.

Якщо посконале буття не парованість, не благодать, коли його потрібно створювати самій людині, то вона має право ставити собі та іншим запитання, чи потрібно їй нескінченне існування, що з ним робити?

Переп тим, як шукати вілповілі, треба з'ясувати, що таке оце конкретне, особисте "я".

Космізм стверджує, що з фізичної точки зору, наше тіло - хмаринка електронів, що з'єднуються притяганням на відстані, і між тими частками та усім зовнішнім світом не існує кордонів. Кордони особистості не слід шукати в фізичному тілі.

Ще більш сумнівно, що має кордони моральне, духовне, інтелектуальне "я", бо якщо вилучити з нього все, що принесено зовні, не залишиться навіть форми, бо вона не існує без змісту /В.М. Муравйов/.

Як найсуттєвішу характеристику особистості, космізм вилучає довільність її, особистості, меж.

Росія стоїть між Заходом і Сходом не лише географічно, вона займає серединне місце між культурою, в якій людина прагне до автономії, і культурою, в якій людина намагається позбутися себе.

В філософії російського космізму притаманне прагнення зняти протиріччя західної та східної культур філософією всеодності, вченням про соборність.

Найбільш цінним уявляється, що космізм, хоча б тільки в термі, намагається подолати те, що Солсвійов назвав "непр-

никливістю егоїзму."

Ідея особистості і всього, що з нею пов'язано, належить до тих, мабуть, котрі принципово неможливо продумати до кінця.

Не можна стверджувати, що в російському космізмі, особистість, як філософська категорія, визначена чітко та однозначно. Якщо використовувати образи, що виникали у самих представників цього напрямку, вони пропонують вирушити до плавання в пошуках величезних нових берегів, хоча із чіткими контурами /В.М. Мурейов/.

Як висновок, можна сказати наступне: повноту людського буття, його сенс траліційно пов'язують з самовизначенням особистості як автономної одиниці, яка здатна сама себе формувати, яка індивідуально відповідальна за себе і за сенс свого існування.

Напевно, для людини існує багато можливостей і форм для самовтілення, не обов'язково пов'язаних з особистістю, вірніш, з розумінням особистості як чогось такого, що кінцево визначено, що має принципову здатність до кінцевого оформлення.

Взагалі, антропологів російського космізму характеризують такі положення:

- визначення меж людської активності як безкрайних, принципово не маючих кордонів;
- знаходження та обґрунтування кінцевого всевітнього ідеалу "загальної справи", що спроможна поглинути всіляку діяльність;
- розуміння людської особистості як явища, що має довільні межі.

Оскільки про антропокосмічний світогляд можна говорити як про такий, що є в стадії становлення, його принципи та ідеї далекі ще від закінченого оформлення. Наслідком цього явища є факт "неправомірного розширення кордонів" космізму /С.Г. Семєнова/.

Дослідники космізму відносять до когорти космістів таких різних мислителів як М.Ф.Фелоров та О.П.Блавацька, М.Г.Холєдний та М.О.Бердяєв.

Підставою для того, щоб позитивно або негативно оцінювати їх приналежність космізму, може бути лише цілісний аналіз

кожної особистої філософської системи крізь призму ідеї космізму.

Необхідність цього маюча, тому в третьому розділі "Ідеї космізму в філософській спадщині В.С.Соловйова і М.О.Бердяєва" постає завдання, по-перше, визначити, якою мірою виправданий висновок про причетність випатних філософів по мислителів-космістів, по-друге, яким чином ідеї, що вони їх розробляли, сприяють формуванню принципів космізму.

Такий персоналістичний підхід до вивчення російського космізму сприяє конкретизації цього феномену не стільки за рахунок звування його обсягу, скільки за рахунок його поглиблення.

В.С.Соловйова можна віднести по кола космістів, не лякаючись різноманітності його філософського обліку, займаного ним становища чи не першого російського філософа.

Визнаючи свою захопленість ідеями "загальної справи", у фундаментальних працях "Виправдання добра" та "Сенс любові", Соловйов дав обґрунтування необхідності існування кінцевого ідеалу в його триєдності /загальне воскресіння, переборювання статевого розколу, досягнення автотрофності/.

Вирішення Соловйовим проблеми особа-суспільство / суспільство для нього не межа особистості, а її внутрішнє поповнення/, впевненість філософа в тому, що особистості притаманне прагнення до кращого, а через це вона спроможна приймати участь і забезпечувати перехід від нижчих форм суспільного життя до вищих, оптимістичний погляд на можливість досягнення загально згоди - все це дуже близьке космізму, тобто, це і є космізм.

Але особливо важливим є той факт, що В.С.Соловйов своєю метафізикою всеєдності, дає основу не тільки своєму вченню про моральність, але етиці космізму в цілому. Зміна Соловйовим категорії буття категорією сушого, в якій основа єдності себе та свого заперечення є любов як самозаперечення істоти і ствердження нею іншої, як найбільше відповідає етиці всеєдності, цілісності, коеволуції та іншим принципам світогляду космізму. Російський космізм прийняв Бога-любов як безумовну можливість перебороти непроникливість егоїзму, що є головною перешкодою до здійснення ідеалу.

Московський Сократ, як звали М.Ф. Фелорова, зарзвив великою

моральною ідеєю геніального російського філософа, що розробив метафізику, - це дозволяє говорити не тільки про антропологію, але й про онтологію російського космізму та його гносеологію.

З точки зору дисертанта, М.О. Берляєва можна вважати філософом, близьким до космістів.

Есхатологічність його філософії, усвідомлення ним того, що кінець світу залежить від творчості людини, спрямованої на перевтілювання і просвітлення людства і всієї матеріальної природи, визнання можливості і необхідності лише загального спасіння, робить картину світогляду філософа дуже схожою на ту, котра вимальовується в російському космізмі. Але така картина поєднує риси типова для російської релігійної філософії. Що стосується особистісної оригінальної філософії Берляєва, то саме його ідея об'єктивізації розлучає його з космістами з ряду принципових положень. Принциповість розбіжностей виявляється в тезі про те, що все, що не є особистим, все, що відчужується до загального, то є зваблення і рабство людини. Ні суспільство, ні прогрес, ні світова злагода не мають дійсного значення, як його має особистість.

Можна вважати, що хоча російські космісти і Берляєв прагнуть перетворення та просвітлення людської природи, але на шляху до мети вони вибрали протилежні орієнтири. Космісти взяли за основу своєї теорії всезнність і любов, Берляєв - особистість і свободу.

Отже, можна говорити, що близькість Берляєва до космізму обумовлена спільністю культурно-історичної традиції, генетичною спорідненістю філософії космізму і філософії Берляєва.

У Висновках підкреслено, що російський космізм не вичерпує антропокосмічний світогляд. Дуже цікава і зовсім не розкрита проблема - існування антропокосмізму в інших національних культурах, наприклад, українській.

Основні положення дисертації викладені в наступних публікаціях:

І. Антропологические проблемы русского космизма //Философия в современном мире. Тезисы докладов и выступлений на межрегиональной научно-технической конференции. - Днепропетровск, 1991. - С. 105-107.

2. Тема России в философском наследии Н.Ф. Федорова // Национальная психология. Тезисы докладов и выступлений на межрегиональной научно-теоретической конференции. - Днепропетровск, ДГУ. - 1992. - С.100-103.

3. "Сверхчеловек" и "общее дело" /Н.Ф. Федоров об учении Ф.Ницше // Философия как феномен культуры. Сборник научных трудов. - Днепропетровск, ДГУ. - 1993. - С.206-211.

АННОТАЦИЯ

Макогонова В.В. Антропологические проблемы русского космизма. Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.05. - история философии, Днепропетровский государственный университет, 1996. Защищается рукопись диссертации.

Исследуются особенности антропологии русского космизма. Сформулированы основные принципы антропокосмического мировоззрения, определены сущность космизма и отличительные черты русского космизма.

SUMMARY

Макогонова V. V. Anthropological problems of the Russian cosmism. The thesis aims at the attainment of the academic degree of Candidate of Sciences / Philosophy / according to speciality 09.00.05. the history of Philosophy. Dnepropetrovsk State University, Dnepropetrovsk, 1996. the manuscript of the thesis has been presented for the defence.

The peculiarities of anthropology of the Russian cosmism is under scientific research, the basic principles of the anthropocosmic world outlook has been formulated. The essence of cosmism and distinguishing features has been defined.

Ключові слова: космізм, антропокосмізм, російський космізм, антропологія, кінцевий ідеал, активна еволюція, особистість.

438 185

Ав 35.394

АВТОРЕФЕРАТ

Відповідальний за випуск А. Б. Філатов

Підписано до друку 13.07.96. Формат 60x84/16. Папір друкарський. Офсетний друк. Умовн. друк.
арк. 0,93. Умовн. фарб.-відб. 0,93. Тираж 80. Замовлення N 633. Замовлене.
ЗАТ Видавництво «Поліграфіст», 320070, м. Дніпропетровськ, вул. Сєрова, 7.*